

การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน
: An Analytical Study of Factors Affecting the Sustainable Development
of Buddhist Heirs

พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโธ¹
Phramaha Boonsri Nyanavuddho
ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ.2553

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและสถานการณ์ของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่สนับสนุนพุทธศาสนทายาท และเพื่อเสนอแนวทางที่สนับสนุนและพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงพระสงฆ์ 4 ภาค จำนวน 80 รูป แล้วทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาแล้วนำมาบรรยายตามความเป็นจริง

ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์พุทธศาสนทายาทในประเทศไทยปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ สามเณรส่วนมากยังคงประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมาโดยตลอด จะมีเพียงบางรูปที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมก่อให้เกิดปัญหาต่อองค์กรสงฆ์และทำลายศรัทธาของพุทธศาสนิกชนวิธีแก้ไขปัญหาคือการขาดแคลนศาสนทายาท มหาเถรสมาคมร่วมกับพุทธศาสนิกชน ควรช่วยกันส่งเสริมให้มีการบวชเรียนอย่างเป็นระบบ ด้านการศึกษา องค์กรสงฆ์ควรปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับภาครัฐ ด้านศาสนทายาท พระสงฆ์ สามเณรต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด สำหรับนโยบายส่งเสริมพัฒนาพุทธศาสนทายาทพบว่า มหาเถรสมาคมได้ส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบท ส่งเสริมการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนปัจจัยที่ส่งเสริมให้พุทธศาสนทายาทดำรงสมณเพศได้อย่างยั่งยืน พบว่าพุทธศาสนิกชนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ต้องร่วมมือกันส่งเสริมพระสงฆ์ สามเณรในทุกๆ ด้านอย่างเหมาะสม แนวทางการสนับสนุนและพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน พบว่า องค์กรสงฆ์ควรพัฒนาพระสงฆ์ สามเณรให้มีศักยภาพในด้านการศึกษา การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ธรรมมากยิ่งขึ้น ในการสร้างศาสนทายาท พบว่า พุทธศาสนิกชนต้องร่วมกันสร้างศาสนทายาท ตั้งแต่ยังเป็นสามเณรเพื่อเตรียมพร้อมที่จะอุปสมบท โดยส่งเสริมให้มีการศึกษาครบวงจร ส่งเสริมให้ทำงานวิชาการและงานพระศาสนาตามความถนัด

คำสำคัญ 1. ปัจจัย 2. ศาสนทายาท 3. แนวทาง 4. ความยั่งยืน

¹ ป.ธ.4., สน.บ., M.A., สน.ค., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Abstract

The objectives of this research were to study background and situations of Buddhist heirs in Theravada Buddhism, to analyze factors affecting Buddhist heirs, and to propose a guideline in sustainable supporting and developing Buddhist heirs. The subjects used for the study were 80 monks from 4 regional areas of Thailand obtained by purposive assumption. The data were collected through in-dept interview and group discussion and presented in a descriptive method.

The results of the study revealed that monks and novices at present are practicing and behaving in the scope of Dhamma and Vinaya, but maybe some of them behave improperly and create problems to Sangha Orders and raise suspects among Buddhists and other religious members. How to solve the shortage of monks and novices was that the Sangha Supreme Council and Buddhists should help support the ordination systematically. In education, the Sangha organization should adjust and improve its educational curriculum in accordance with the government ones. In the aspect of Buddhist heirs, monks and novices should be trained and controlled in the monastic codes. In the policy supporting and developing the Buddhist heirs, the Sangha Supreme Council has promoted and encouraged both the novice ordination and monk ordination. Factors supporting the Buddhist heirs to live the chaste life sustainably are that monks and lay-people should work together closely to take care of monks and novice in aspects appropriately. The way to support and develop the Buddhist heirs is that the Sangha organization has to develop monks and novices potentially, especially in education, practice and preaching. In Buddhist heir nurture, the Buddhists should nurture Buddhist heir from the beginning, from novicehood, in order to prepare them for the monkhood. Monks and novices should be encouraged to work in academic field and other Buddhist affairs according to their skills and wishes.

Key words: 1. Factors 2. Buddhist heirs 3. Guideline 4. Sustainable

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ประเทศไทยดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนายาวนานกว่า 2,500 ปีมาแล้ว และมีผู้สืบทอดทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ พุทธศาสนทายาท ซึ่งได้แก่ พระภิกษุสงฆ์และสามเณร สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบันสถานการณ์กำลังเปลี่ยนไป ตัวเลขของผู้ที่จะเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในลักษณะที่จะอยู่จำพรรษาตามวัดต่าง ๆ ลดน้อยลง ถึงขนาดที่บางวัดมีพระจำพรรษาอยู่แค่รูปเดียว ประกอบกับด้วยสภาพของวิถีชีวิตในปัจจุบัน ที่ไม่เอื้ออำนวยให้กับผู้ที่ต้องการบวชนานๆ โดยเฉพาะสิ่งเร้าต่าง ๆ ในสังคม เช่น เทคโนโลยี ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้เยาวชนออกห่างจากพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และทำให้สถานการณ์การสืบทอดผู้ที่จะมาทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยิ่งน่าเป็นห่วง

สถานการณ์พระสงฆ์ไทยน่าเป็นห่วงผลวิจัยชี้นิยมบวชน้อยลง และยังพบพระสงฆ์ที่ประพฤติไม่เหมาะสมเป็นจำนวนมากในทุกปี ดังจะเห็นได้จากข้อมูลของส่วนคุ้มครองพระพุทธศาสนาที่สำรวจพระสงฆ์ที่มีอาชาระไม่สมควรแก่สมณวิสัยในปี 2550 พบว่า “มีพระที่มีอาชาระไม่สมควรแก่สมณวิสัย 290 ราย ซึ่งมีจำนวนมากขึ้นจากปี 2549 ซึ่งมีจำนวน 265 ราย โดยแบ่งเป็นกรณีการปลอมบวช 2 ราย พระสงฆ์บิณฑบาตขาดสำรวม 263 ราย ปักกลดในย่านชุมชน ค้างคืนตามอาคารบ้านเรือน 15 ราย พักอาศัยในวัดโดยไม่ได้รับอนุญาต 7 ราย พระสงฆ์เล่นการพนัน เสพยาเสพติด และดื่มสุรา เพียง 1 ราย พระสงฆ์เรียไรโดยไม่ได้รับอนุญาต 2 ราย” (อานาจ บัวศิริ, 2554)

จากการวิจัยเรื่อง “แนวโน้มจำนวนและคุณภาพของพระสงฆ์ในชนบทของประเทศไทย” เมื่อปลายปี 2550 ผลการวิจัยพบว่า “พระสงฆ์ทั่วประเทศมีจำนวน 125,000 รูป และมีสามเณรเพียง 60,000 รูปเท่านั้น ซึ่งผิดจากข้อมูลที่สำนักงานพระพุทธศาสนาฯ สำรวจไว้ว่ามีจำนวนพระภิกษุสามเณรรวม 313,267 รูป ค่อนข้างมาก และแม้ว่าจะนำข้อมูลจำนวนพระภิกษุสามเณร ของสำนักพุทธฯ ไปเทียบกับจำนวนประชากร ในปัจจุบันที่มีอยู่ประมาณ 63 ล้านคน ยังถือว่ามียังมีจำนวนที่น้อยมาก สาเหตุที่มีจำนวนพระภิกษุสามเณรน้อยลงนั้น เพราะเกิดมาจากประชาชนนิยมศึกษาทางโลก ชุมชน เศรษฐกิจดี จึงทำให้คนนิยมบวชในระยะสั้น ผู้เข้ามาบวชมองว่าเมื่อเป็นพระสามารถเข้ารับการศึกษากลับโลกได้น้อย รัฐให้การสนับสนุนงบประมาณเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไม่เพียงพอ ผลวิจัยเรื่องดังกล่าวน่าเชื่อถือได้ เพราะผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจวัดจากทุกภูมิภาค โดยยังพบว่าบางวัดมีพระสงฆ์อยู่ 20 รูป แต่มีพระที่เป็นพระจริงๆ ไม่ใช่พระที่บวชระยะสั้น เท่านั้น และผลวิจัยนี้ยังเป็นคำตอบว่าตามที่หน่วยงานภาครัฐเชื่อกันว่าประเทศไทยมีพระภิกษุสามเณรกว่า 300,000 รูปนั้น ไม่เป็นความจริง โดยสาเหตุหลักของการที่มีคนบวชน้อยลง เนื่องจากเยาวชนนิยมเข้าศึกษาต่อในโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มากกว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรม อีกทั้งสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน ยังทำให้คนนิยมบวชแบบ 3 วัน 7 วัน มากกว่าการบวชเป็นพรรษามากขึ้นด้วย” (หนังสือพิมพ์ข่าวสด : สถานการณ์พระสงฆ์ไทยน่าเป็นห่วงผลวิจัยชี้นิยมบวชน้อยลง, 7 ตุลาคม 2554)

ระบบการศึกษาในโรงเรียนก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้เยาวชนมาบวชเรียนเหมือนสมัยก่อน ไม่ได้และการบวชในปัจจุบัน บางส่วนเป็นการบวชตามประเพณีระยะสั้นๆ มากกว่าการบวชเรียนเพื่อปฏิบัติธรรม จึงควรให้พุทธศาสนิกชนส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความขาดแคลน ศาสนทายาท รวมทั้งฟื้นฟูพระพุทธศาสนา มากขึ้น แม้สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ก็ได้ออกมาชี้แจงว่า มีความเป็นห่วงเรื่องอนาคตศาสนทายาทบนทางสองแพร่ง หากเด็กจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ภาคบังคับ) เมื่ออายุ 15 ปีและชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ภาคสมัครใจ) เมื่ออายุ 18 ปี สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือเด็กวัยขนาดนี้ซึ่งถือว่าอยู่ในระยะวัยรุ่น กำลังคิดเพื่อน มักจะไม่คิดเข้ามาศึกษาบวชเรียนเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่อไป แม้ว่าคณะสงฆ์จะใช้วิธีการชักชวนให้เด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในวัย 12 ปี มาเรียนต่อชั้นมัธยมในโรงเรียนพระปริยัติธรรมก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่ ยังไม่เข้าใจอีกว่า หากให้เด็กมาเรียนต่อในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแล้วจะเป็นการผิดกฎหมาย ผู้ปกครองจะต้องได้รับโทษ จึงไม่ยอมส่งลูกหลานเข้าบวชเรียนและศึกษาต่อในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

ในส่วนรัฐบาล ปัจจุบันได้มีการปรับพระราชบัญญัติการศึกษา ภาคบังคับตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และมีนโยบายที่จะให้เยาวชนได้เรียนจบภาคบังคับจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอนาคตอันใกล้ ผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับนี้ก็จะมียุวกิน 15 ปี เป็นผู้ใหญ่พอจะไปทำงานยังที่ต่างๆ ได้ ผู้ที่จะมาบวช เป็นสามเณรก็จะลดน้อยลงอย่างมาก ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนศาสนทายาทอย่างมากในระยะยาว

ความขาดแคลนศาสนทายาทนี้ จัดเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคตอันใกล้ เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์ที่บวชได้ระยะยาวเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่มาจากผู้ที่บรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่อายุยังน้อย และได้ศึกษาพระปริยัติธรรม มีความซาบซึ้งในคำสอน เมื่อสำเร็จการศึกษาในชั้นต่างๆ แล้วก็ไม่คิดที่จะลาสิกขายังคงบวชต่อเนื่องเรื่อยมา

การลงทุนสร้างศาสนบุคคลสืบต่ออายุศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงตรัสสอนให้พุทธบริษัทเป็นคนดี มีความสงบร่มเย็นเข้าถึงสันติสุข เป็นการลงทุนที่มีแต่กำไรอย่างเดียว เพราะเป็นบุญนิริที่ฝังไว้ในพระพุทธศาสนาและในผืนแผ่นดินไทยโดยแท้ เพราะสามเณรเล็กๆ ที่เป็นลูกเณรบุญธรรมของเราเหล่านี้ วันหนึ่งอาจเป็นเพชรเม็ดงามที่ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในอนาคต เปรียบประดุจดั่งต้นไม้ต้นใหญ่ ที่งอกงามมีกิ่งก้านสาขาให้ร่มเงาร่มเย็น ผลิดอกออกผลเต็มต้น ในอนาคตท่านอาจเป็นบุคคลสำคัญที่เราสามารถพึ่งได้ในคราววิกฤต และเป็นหนึ่งในร้อยที่พวกเราชาวพุทธภาคภูมิใจ ทั้งจะเป็นที่พึ่งพาอาศัยของพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ไทยได้ในอนาคต” (พระศรีญาณโสภณ (สุวิทย์ ปิยวิสุทธิ), 2546 หน้า 14)

ดังจะเห็นได้จากสามเณรที่มีอายุเพียง 7 ขวบ ในครั้งพุทธกาล ที่มีความเป็นนักปราชญ์ แม้ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้กล่าวชื่นชมถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “มีสามเณรหลายรูปที่มีความน่าเอ็นดู และความฉลาดของท่าน ได้ทรมานมหาจักรพรรดิ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช ให้อ่อนโยนและยอมรับนับถือท่านได้ และทำบางอย่างที่ภิกษุไม่อาจทำสำเร็จได้” (พุทธทาสภิกขุ, 2544 หน้า 203) ดังนี้เป็นต้น ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นว่าสามเณรนั้นเมื่อได้รับการเอาใจใส่ดูแลอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมจะมีความสำคัญในการที่จะทำประโยชน์ต่อสังคมและประต่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาไม่น้อยไปกว่าพระภิกษุสงฆ์เลย

ปัจจุบันพระพุทธศาสนามีปัญหาสำคัญมากมายหลายด้าน เช่น ปัญหาผู้ที่เข้ามาบวชเป็นสามเณรในประเทศไทยมีจำนวนน้อย และมีปริมาณลดลงติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว และคาดว่าจะมีแนวโน้มลดลงอีกในอนาคต สามเณรที่เข้ามาบวชแล้วขาดองค์กรหรือเครือข่ายที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมสนับสนุนเรื่องบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน เช่น การส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านทุนการศึกษา และปัจจัย 4 เพราะสามเณรส่วนใหญ่ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีฐานะยากจน จึงสมควรให้ผู้ที่มีส่วนดูแลเกี่ยวข้องกับสามเณรจะต้องให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนให้ท่านได้รับการศึกษาที่ดี จะได้เป็นศาสนทายาทที่ดี เพื่อช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคงถาวรแผ่ไพศาลยิ่ง ๆ ขึ้นไปในอนาคต

ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท มีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระศาสนา พุทธศาสนิกชนทุกคนไม่ว่าบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา ร่วมกัน จะต้องสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของพระศาสนาให้เกิดขึ้นว่า “นี่เป็นพุทธศาสนาของเรา เรามีส่วนร่วมรับผิดชอบในพุทธศาสนา นี้ไม่ใช่ของอย่างคนนอก” (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2536 หน้า 20 ผู้วิจัย ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวที่จะต้องเร่ง

แก้ไขอย่างรีบด่วน จึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน เพื่อที่จะได้สะท้อนให้เห็นปัญหาและความสำคัญของพระภิกษุและสามเณร เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมสนับสนุนพุทธศาสนทายาทให้มีกำลังกาย กำลังใจพร้อมด้วยกำลังความคิด กำลังความรู้ มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด สามารถฟันฝ่าอุปสรรคที่เข้ามาในชีวิตของสามเณรวัยเด็กหรืออย่างเข้าสู่วัยเยาวชน จนสามารถมีอายุครบ 20 ปี บริบูรณ์และบวชเป็นพระภิกษุได้ ซึ่งเป็นศาสนทายาทบุคคลที่สำคัญ มีการประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ด้วยการบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนาสังคมและประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคงสืบต่อไปจนถึงชนรุ่นหลัง

2. โจทย์วิจัย

2.1 ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีประวัติความเป็นมา และสถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร

2.2 มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีส่วนสนับสนุนพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืนตลอดไป

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาและสถานการณ์ของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท

3.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่สนับสนุนพุทธศาสนทายาท

3.3 เพื่อเสนอแนวทางที่สนับสนุนและพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านตัวแปรหรือเนื้อหาที่วิจัย ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎกหนังสือ เอกสารงานวิจัย และศึกษาข้อมูลจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเกี่ยวกับความเป็นมาและสถานการณ์ของพุทธศาสนทายาททั้งในพุทธกาลและในประเทศไทย และทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มในประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้มีความเข้มแข็งรวมทั้งข้อเสนอแนะด้วย

4.2 ขอบเขตด้านประชากรที่วิจัย กลุ่มตัวอย่างเป็นพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาอย่างดียิ่งซึ่งอยู่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ จำนวน 80 รูป

4.3 ขอบเขตด้านสถานที่วิจัย ได้แก่ ภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดสุรินทร์ ภาคกลางในกรุงเทพมหานคร ภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช

4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระยะเวลา 1 ปี หลังจากได้รับงบประมาณ เป็นต้นไป

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถา จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ วารสาร เว็บไซต์ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับสภาพปัญหาศาสนทายาทในประเทศไทย ซึ่งเป็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน (Current Problem) ที่จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดเสวนากลุ่มพระสงฆ์ 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ จำนวน 80 รูป

6. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพุทธศาสนทายาทที่ยั่งยืน” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยดังนี้

6.1 สถานการณ์พุทธศาสนทายาทในประเทศไทยปัจจุบันนี้ พบว่า พุทธศาสนทายาทที่เป็นพระสงฆ์ สามเณรส่วนมากยังคงประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมาโดยตลอด จะมีเพียงพระสงฆ์ สามเณรบางรูปที่ไม่ได้บวชด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป ก่อให้เกิดปัญหาทำลายคณะสงฆ์และทำลายศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ส่งผลให้พระพุทธรศาสนาขาดแคลนศาสนทายาท กล่าวคือ เกิดปัญหาไม่มีเยาวชนเข้ามาบวช ปัญหาพระราชบัญญัติการศึกษาภาครัฐไม่เอื้อต่อการบวชเรียน ปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ของพระสงฆ์ สามเณรที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และกิจกรรมทางพระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์ สามเณรในวัดต่าง ๆ ให้ประชาชนได้รับรู้ ปัญหาโลกาภิวัตน์ ทำให้พระสงฆ์ สามเณรไม่สามารถดำรงตนอยู่ในพระพุทธรศาสนาได้ จึงลาสิกขาออกไป ปัญหาภาครัฐบาลไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์และจัดสรรงบประมาณเพื่อส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบทอย่างต่อเนื่อง และปัญหาที่เกิดจากศาสนาอื่น

6.2 วิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับศาสนทายาทในปัจจุบันนี้ พบว่า วิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดกับศาสนทายาทในปัจจุบันคือ ด้านการขาดแคลนศาสนทายาท 1) องค์กรสงฆ์ควรส่งครูพระไปสอนพระพุทธรศาสนา ในโรงเรียนหรือสถานศึกษา 2) สร้างแรงจูงใจให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าในการมีพระพุทธรศาสนา มีจิตเลื่อมใสศรัทธาประสงค์จะเข้ามาบวชมากขึ้น 3) มหาเถรสมาคมร่วมกับพุทธศาสนิกชน ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรช่วยกันประชาสัมพันธ์ส่งเสริมให้มีการบวชอย่างเป็นระบบ 4) จัดหางบประมาณ สนับสนุนโครงการบรรพชาอุปสมบทอย่างทั่วถึง ด้านการศึกษา 1) หลักสูตรการศึกษา องค์กรสงฆ์ควรปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับภาครัฐเป็นระบบเดียวกันทั่วประเทศ ทำให้ผู้เรียนผู้สอนง่ายต่อการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็นการดึงดูดผู้เรียนเข้าสู่ระบบมากขึ้น เพื่อจะได้รองรับเยาวชนเข้ามาศึกษาในระบบการศึกษาสงฆ์ทั้งทางธรรมและสายสามัญควบคู่กันไปอย่างครบวงจร เพื่อพัฒนาคุณธรรมและวิชาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการแก้ไขปัญหาขาดแคลนผู้เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม 2) ผู้สอนควรมีนิยตภัตเป็นค่าตอบแทน เพราะการสอนภาษาบาลีเป็นวิชาที่ยาก ถ้าสำนักใดให้ความสำคัญแก่ครูผู้สอน ส่วนมากจะมีคุณภาพ ประกอบกับผู้เรียนมีปริมาณมาก จึงต้องมีการพัฒนาครูผู้สอนให้มีประสิทธิภาพในการสอน และบรรจุครูอาจารย์ที่เชี่ยวชาญสอนเฉพาะด้าน 3) ผู้เรียน คณะสงฆ์ควรเปิดโอกาสให้บุคคลทุกชนชั้นทั้งพระสงฆ์ สามเณร แม่ชีและฆราวาสเข้าไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ 4) ทุนการศึกษา ปัญหาที่ผู้เรียนไม่สามารถเรียนจบได้ เนื่องจากมีงบประมาณในการศึกษาไม่เพียงพอ คณะสงฆ์ รัฐบาล และประชาชนควรช่วยกันจัดตั้งกองทุนการศึกษาหรือจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษาทั้งระบบ และให้รางวัลแก่พระสงฆ์ สามเณรที่เรียนดี มีความประพฤติเรียบร้อย แต่ด้อยโอกาสทางการศึกษา 5) ปัจจัยสี่ พุทธศาสนิกชนควรอุปถัมภ์ปัจจัยสี่แก่พระสงฆ์ สามเณรอย่างเหมาะสม ด้านศาสนทายาท ผู้สืบทอดพระพุทธรศาสนา ต้องปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ไม่ประพฤติตนนอกธรรมวินัย ที่ทำให้ศาสนาเสื่อม

6.3 นโยบายส่งเสริมพัฒนาพุทธศาสนทายาทของมหาเถรสมาคมหรือคณะสงฆ์ พบว่า การส่งเสริมพระสงฆ์สามเณรให้ดำรงสมณเพศได้อย่างยั่งยืนนั้น มหาเถรสมาคมได้กำหนดนโยบายหลายอย่างคือ นโยบายศาสนา ศาสนศึกษา ศาสนบุคคล ศาสนาธรรม ศาสนสัมพันธ์ ศาสนสมบัติ ศาสนูปการ และการศึกษาสงเคราะห์ไว้อย่างชัดเจน การหาทุนช่วยเหลือพระสงฆ์ชายแดนภาคใต้ โดยรับเป็นเจ้าของถวายกฐินและทอดผ้าป่า ส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบท มีการรณรงค์ เผยแพร่ และส่งเสริมแนวปฏิบัติสำหรับผู้บรรพชาและอุปสมบทที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนา จัดทำหนังสือคู่มือการบรรพชาและอุปสมบทจัดทำเทป VCD และ DVD แสดงพิธีการบรรพชา และจัดทำคู่มือสำหรับพระนวกะ (พระสงฆ์ที่บวชใหม่) ผลิตสปอตโฆษณา เผยแพร่ทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์การผลิตแผ่น โปสเตอร์โฆษณาส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบท ส่งเสริมการศึกษาทั้งนักธรรม บาลี และสายสามัญศึกษา ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจัดตั้งสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาขึ้นเพื่อเปิดพื้นที่ทางอากาศให้วัดต่างๆ และองค์กรชาวพุทธทั่วประเทศมีโอกาสได้ประชาสัมพันธ์กิจกรรม และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเท่าเทียมกัน

6.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้พุทธศาสนทายาทดำรงสมณเพศในพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน พบว่า พุทธศาสนิกชนต้องร่วมมือกันส่งเสริมอุปถัมภ์พระสงฆ์ สามเณร เริ่มตั้งแต่พระประมุขของชาติคือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและอัครศาสนูปถัมภก บ้านคือ ครอบครัว บิดา มารดา ญาติ มิตร ผู้นำชุมชน วัดคือพระสงฆ์ โรงเรียนหรือสถานศึกษา (ครูสอน) พร้อมทั้งภาครัฐและเอกชน ต้องช่วยกันรณรงค์ให้มีการบวชเรียนทุกหมู่บ้าน โดยจัดโครงการบรรพชาอุปสมบทขึ้น เมื่อบวชแล้วก็ช่วยกันส่งเสริมการศึกษาคบวงจร โดยให้ทุนการศึกษา ทั้งในด้านคันถธุระ วิปัสสนาธุระ สายสามัญ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อุปถัมภ์ปัจจัยสี่ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ศาสนทายาทมีกำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติศาสนกิจบำเพ็ญศาสนธรรม ดำรงสมณเพศอยู่ได้นานสืบต่อไปในอนาคต

6.5 แนวทางการสนับสนุนและพัฒนาพุทธศาสนทายาทให้ยั่งยืน พบว่า แนวทางและรูปแบบการส่งเสริมพัฒนาศาสนทายาทให้ยั่งยืนนั้น องค์กรสงฆ์ไทยมีจุดแข็ง คือ ได้ผลิตพระสงฆ์ สามเณร และภคินีระดับบัณฑิต มหาบัณฑิตและคหบดีบัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นเหตุให้พระสงฆ์ สามเณรมีความรู้ทางธรรมและทางโลกมากขึ้นและพระสงฆ์เจ้าอาวาสมีค่านิยมในการที่จะเรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเพิ่มศักยภาพ ทำให้พระสงฆ์ สามเณรมีความรู้และประสบการณ์เพิ่มขึ้นสามารถนำความรู้มาพัฒนาองค์กรสงฆ์และพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเป็นพระธรรมทูต ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ปัจจุบัน พระสงฆ์รุ่นใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ มีความทันสมัยในการเผยแผ่ธรรมะ โดยการใช้เทคโนโลยี เป็นสื่อในการแสดงธรรม บรรยายธรรมทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ดาวเทียมทีวี ทำให้ประชาชนที่ไม่มีโอกาสไปวัดได้รับฟังธรรมะอยู่ที่บ้าน ส่วนครูพระสอนศีลธรรมได้เข้าไปให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนมากขึ้น เนื่องจากพระสงฆ์ทั่วประเทศมีความสมานฉันท์เป็นเอกภาพภายใต้การบริหารงานของมหาเถรสมาคม องค์กรสงฆ์มีวัดมากกว่า 30,000 วัดทั่วประเทศ ทุกหมู่บ้านมีวัด ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย พร้อมทั้งจะให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ และให้ความเคารพพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางปัญญา พระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งทุกอย่าง โดยเฉพาะเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน

จุดอ่อนขององค์กรสงฆ์ คือ องค์กรคณะสงฆ์ไทยมีลักษณะจุดอ่อนคือ ขาดเด็กหรือเยาวชนเข้ามาบวช แม้พระสงฆ์เจ้าอาวาสก็มุ่งเน้นแต่การสร้างศาสนวัตถุมากกว่าสร้างศาสนทายาทไว้ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นเหตุให้จำนวนของพระสงฆ์สามเณรมีจำนวนลดน้อยลง องค์กรสงฆ์ยังขาดการคัดกรองคนที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบท จึงได้บุคคลผู้เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ สามเณรไม่มีคุณภาพ ก่อสร้างแต่ปัญหา ส่วนการศึกษาภาษาบาลี ของพระสงฆ์ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควรทั้งหลักสูตรการศึกษา วิธีการศึกษา รูปแบบการวัดผล ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งนับวันจะหาผู้เรียนได้ยาก องค์กรสงฆ์ขาดการเผยแพร่เชิงรุก คือ การประชาสัมพันธ์ออกไปนอกวัดเข้าสู่บ้าน ชุมชน โรงเรียนและมหาวิทยาลัย มิใช่รอให้ประชาชนเข้ามาฟังธรรมที่วัดอย่างเดียว พระสงฆ์หลายวัด เน้นพิธีกรรมในงานอวมงคลมากเกินไป ไม่เน้นสาระของการบำเพ็ญกุศลมีการรักษาศีล ฟังพระธรรมเทศนาในงานศพ ขาดพระสงฆ์ที่ถูกเผยแพร่ ทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์หรือทางอินเทอร์เน็ต ส่วนมากเกิดจากพระสงฆ์ประพฤติน้อยอ่อนต่อพระธรรมวินัย

โอกาสขององค์กรสงฆ์ คือ องค์กรคณะสงฆ์ไทยมีโอกาสภายนอก คือ องค์กรคณะสงฆ์ไทยมีขีดความสามารถเป็นผู้จัดงานเวทีระดับโลก สามารถร่วมมือกับนิคายอื่นเพื่องานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ต่างประเทศรู้จักประเทศไทย รู้จักพระพุทธศาสนามากขึ้น ทำให้เกิดการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันเสนอทางแก้ หาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ชาวโลก อันเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และวัฒนธรรม องค์กรสงฆ์มีโอกาสในการเผยแพร่ โดยมีสถานีโทรทัศน์ สถานีวิทยุ มีเว็บไซต์เป็นของวัด เพื่อเผยแพร่กิจการพระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น ในส่วนขององค์กร หน่วยงานราชการ และเอกชนได้เปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าไปเปิดหลักสูตรธรรมะ เทศน์ บรรยายธรรม จัดโครงการอบรมธรรมะมากขึ้น พระสงฆ์จึงมีโอกาสออกมาทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก พระสงฆ์จึงเชื่อว่าเป็นผู้นำทางปัญญา มีการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น จึงทำให้องค์กรต่างๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่พระสงฆ์มากขึ้น ถึงกระนั้นพระสงฆ์เองก็มีได้นิ่งนอนใจ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองวัด มีความตื่นตัวที่จะพัฒนาศักยภาพ เข้ามาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์เพิ่มขึ้น โอกาสในอนาคต 10 ปีข้างหน้า จะมีพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอกจำนวนมาก และมีฆราวาสชายหญิงสนใจเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ และเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น แม้ชนชาติต่างประเทศได้พากันมาปฏิบัติธรรม เจริญสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ในประเทศไทย มหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่งเปิดโอกาสให้ฆราวาสได้เข้ามาศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส อันเป็นประโยชน์มากต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในด้านของสื่อสารมวลชน บางสื่อให้โอกาสพระสงฆ์ สามเณร ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจัดรายการธรรมะ ออกอากาศ ทั้งทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ ลงข่าวหนังสือพิมพ์ บทความ หรือแม้กระทั่งการออกตีพิมพ์หนังสือ ธรรมะ และการเผยแผ่ธรรมะทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นการให้ธรรมะถึงบ้าน

ข้อจำกัด/อุปสรรคขององค์กรสงฆ์คือ 1) รัฐไม่เข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมายลงโทษบุคคลที่ทำลายพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ มีการเหยียบย่ำนำพระพุทธรูปไปเป็นโลโก้ชุดชั้นใน การมีรูปหญิงสาวต่างประเทศขึ้นไปถ่ายรูปบนหน้าตักพระพุทธรูปหรือเหยียบย่ำวงการสงฆ์ โดยภาพวาดพระสงฆ์สันดานกา 2) การทำลายพระพุทธศาสนาจากศาสนาอื่น โดยมีการแย่งชิง ศาสนิกชนในรูปแบบแจกเอกสารให้เด็กหรือ

เยาวชนในโรงเรียนเข้านับถือศาสนาตนและส่งให้เรียนฟรี ทำลายพระสงฆ์ที่บวชมานาน คือบรรพชามาตั้งแต่เยาว์วัยขณะเป็นสามเณร โดยชักชวนในรูปแบบหาหญิงสาวมาให้ เพื่อให้พระสงฆ์ลาสิกขาไปครองเรือน 3) มหาวิทยาลัยข้างนอกเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าศึกษาน้อย ทำให้วัดและพระสงฆ์เสียผลประโยชน์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่รู้กฎหมาย ไม่รู้ระบบการปกครอง การบริหารจัดการองค์กรหรือการนำสื่อมาใช้เพื่อสื่อสารเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) มีบุคคลปลอมบวชเพื่อทำลายพระพุทธศาสนา 5) พระสงฆ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้ลดน้อยลงอย่างมาก เนื่องจากความไม่ปลอดภัยจากการก่อการร้าย ทำให้บางวัดกลายเป็นวัดร้างไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา 6) การศึกษาของพระสงฆ์ได้รับงบประมาณน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น โดยเฉพาะงบประมาณในเรื่องการศึกษาภาษาบาลี นักธรรม ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐน้อยมาก ในแต่ละปีหลายวัดในต่างจังหวัดได้งบประมาณไม่พอซื้อกระดาษสอบให้นักเรียนทำการสอบ เนื่องจากในปัจจุบันมีนักเรียนชายหญิงและคฤหัสถ์ที่ศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี - โท - เอก ส่งชื่อเข้าสอบธรรมสนามหลวงด้วยทางวัดก็มีงบประมาณไม่พอ จึงต้องบอกบุญพุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาคสมทบทุนซื้ออุปกรณ์ในการสอบและน้ำดื่ม ในส่วนของ มหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ก็ควรจัดสรรงบประมาณการศึกษาอย่างเหมาะสมกับผู้เรียน 7) นโยบายการศึกษาของรัฐทำให้มีผู้บวชน้อยลง จากสถิติของสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติช่วงเข้าพรรษาพบว่า มีจำนวนพระสงฆ์ไม่ถึง 150,000 รูป ซึ่งลดลงจากเมื่อหลายสิบปีก่อนที่มีถึง 300,000 กว่ารูป ซึ่งสาเหตุเกิดมาจากนโยบายการศึกษาของรัฐ ออกพระราชบัญญัติการศึกษาในภาคบังคับให้เด็กเรียนถึง 12 ปี การที่จะมีเด็กมาบวชเรียนทางศาสนาก็ทำได้น้อยมาก และเพราะกฎเกณฑ์ของรัฐมีการอนุญาตให้ข้าราชการบวชมีเวลาน้อยลง จึงทำให้มีผู้บวชน้อยลง 8) เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองออกกฎหมายปกครองพระสงฆ์ โดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา มีแนวโน้มที่จะออกกฎหมาย และข้อระเบียบต่างๆ ขึ้นมาใช้กับองค์กรปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งไม่ถูกต้อง ไม่ชอบธรรม การออกกฎหมายดังกล่าวควรเป็นของฝ่ายสงฆ์คือมหาเถรสมาคม 9) พระสงฆ์ประพฤติล่วงละเมิดต่อพระธรรมวินัย สื่อมวลชนนำเสนอข่าวพระสงฆ์ สามเณรที่ชอบทำตนเก่ง เค้นดัง ประพฤติผิดศีลอย่างต่อเนื่อง และไม่ค่อนำพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบอีกเป็นจำนวนมากออกมาเผยแผ่

6.6 การสร้างศาสนทายาท พบว่า การสร้างศาสนทายาท คือ การสร้างหน่อเนื้อพุทธางกูรไว้ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยังเป็นสามเณรเตรียมพร้อมที่จะอุปสมบท โดยการชักชวน แนะนำเยาวชนหรือกุลบุตรผู้มีความประพฤติดีเข้ามาบรรพชาอุปสมบท เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยส่งเสริมให้มีการศึกษาคบวงจรเน้นทางธรรมควบคู่ไปกับทางโลก สนับสนุนปัจจัยสี่ วัสดุ อุปกรณ์การศึกษาและทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงทุกวัด ให้กำลังใจโดยการยกย่อง เชิดชูเกียรติ ให้รางวัลแก่ผู้สอบได้ มีศิลาจารวัตรงดงามน่าเลื่อมใส เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วควรส่งเสริมสนับสนุนให้ทำงานวิชาการและงานพระศาสนาตามความถนัด หากพบเห็นพุทธศาสนทายาทมีความประพฤติไม่สมควรกับสมณสาธูป ควรแจ้งให้เจ้าอาวาสหรือพระผู้ปกครองทราบ จะได้สอบสวนคดีนั้น ๆ อย่างเป็นธรรมสืบต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังกล่าวมาแล้ว ข้อมแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศาสน-ทายาทให้ยั่งยืนนั้น ควรมีองค์ประกอบดังนี้

ประการแรก เริ่มต้นจากบ้าน คือครอบครัว ญาติ มิตร ผู้นำชุมชนควรส่งเสริมให้บุตร หลานได้บวชเรียน

ประการที่สอง ได้แก่ วัดคือพระสงฆ์ ทุกตำบลควรมีการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลที่จะบวชได้ทราบ อานิสงส์สูงสุดของการบวช

ประการที่สาม โรงเรียนหรือสถานศึกษา คือ ผู้อำนวยการ โรงเรียน ครูสอน ควรส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนชายที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้ามาบวชเป็นสามเณร เรียนรู้รอบด้านครบวงจรทั้งพระพุทธศาสนาและสายสามัญ เพื่อเป็นการทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในด้านปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ

ประการที่สี่ ภาครัฐและเอกชน คือ รัฐบาล รัฐวิสาหกิจ ข้าราชการ ตำรวจ ทหาร พลเรือน พ่อค้า ประชาชนทุกภาคส่วน ทุกองค์กร ต้องร่วมมือกันส่งเสริม โครงการบรรพชาอุปสมบทที่ทางวัดจัดขึ้น โดยคัดเลือกเยาวชนหรือกุลบุตรในแต่ละองค์กรเข้ามาบวช และสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือโครงการอย่างต่อเนื่อง

ประการที่ห้า พระมหากษัตริย์ คือ พระราชาผู้ครองแผ่นดิน ทรงเลื่อมใสและทรงอุปถัมภ์ให้ความคุ้มครองพระพุทธศาสนา ทรงส่งเสริมให้พระบรมวงศานุวงศ์ได้ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา ทรงสนับสนุนพระสงฆ์ สามเณรโดยพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวง เพื่อให้พระสงฆ์ สามเณรได้มีความรู้ในระดับสูง เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำมาจัดทำเป็นนโยบายไว้ 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การขาดแคลนศาสนทายาท สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติการศึกษา ทำให้เยาวชนเข้ามาบรรพชาเป็นสามเณรน้อยลง จากผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมศาสนทายาทที่เป็นพระสงฆ์ สามเณรในประเทศไทย ในโครงการระยะสั้นคือ โครงการบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน ส่วนการส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบทในระยะยาว มีเพียง 3 แห่งเท่านั้น คือ 1)โครงการปลูกรากแก้ว ศาสนทายาท วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร 2)โรงเรียนเตรียมสามเณร วัดศรีโคงค์ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย 3)วิทยาลัยศาสนทายาท และโรงเรียนนานาชาติสาธิตมหามกุฏราชวิทยาลัย ตำบลโพนสูง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ทั้งนี้ที่วัดในประเทศไทยมีจำนวน 30,000 กว่าวัด ดังนั้น มหาเถรสมาคมควรมีนโยบายส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบทอย่างเป็นระบบ โดยส่งเสริมให้ทุกวัดได้จัดโครงการบรรพชาอุปสมบทในระยะยาวขึ้นทุก ๆ ปี เป็นโครงการ “หนึ่งวัด หนึ่งศาสนทายาท” หรือ “หนึ่งตำบล หนึ่งศาสนทายาท เพื่อสร้างบุคลากรทางศาสนาเพิ่มมากขึ้น

ส่วนการศึกษาสงฆ์ยังไม่สอดคล้องเป็นมาตรฐานเดียวกันกับรัฐ โดยเฉพาะทางด้านหลักสูตร การศึกษามีได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนมีหลายวัย คือ ตั้งแต่วัยเด็ก (สามเณร) จนถึงวัยผู้ใหญ่ (พระสงฆ์) ยังคงศึกษาในหลักสูตรเดียวกัน ดังนั้น มหาเถรสมาคมควรหาวิธีการที่จะปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับภาวะของพระสงฆ์ สามเณร ในปัจจุบัน พระสงฆ์ สามเณรให้ความสำคัญในการศึกษาบาลีเป็นส่วนน้อย เนื่องจากวิชาภาษาบาลีเป็นการเรียนยากเก็บคะแนนผิด ถ้าผู้เรียนทำข้อสอบผิดเกิน 12 คะแนน เป็นการสอบตก ไม่เหมือนกับการวัดผลสอบสายสามัญที่ผู้เรียนทำข้อสอบได้

เพียง 50 ข้อ ใน 100 ข้อ ก็สอบได้แล้ว จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ สามเณรเรียนสายสามัญเพิ่มขึ้น แม้จะมีพระสงฆ์บางวัดได้จัดโครงการนำร่อง “หนึ่งตำบล-หนึ่งบาลี” VS “หนึ่งตำบล-หนึ่งมหา” เนื่องจากปัจจุบันพบว่าพระสงฆ์ สามเณรสนใจเรียนบาลีน้อยลง จึงต้องการหาทางที่จะส่งเสริมให้พระสงฆ์ สามเณรเข้ามาเรียนบาลีมากขึ้น โดยจะมีการตั้งกองทุนขึ้นรองรับเพื่อเป็นทุนในการส่งเสริมจนจบ ดังนั้น มหาเถรสมาคมควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ สามเณรได้มีการศึกษาบาลีทั่วทุกวัด และส่งเสริมให้มีการศึกษารอบด้านทั้งนักธรรม พระไตรปิฎกทั้งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และสายสามัญศึกษาจากอาจารย์ และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ทันโลกทันเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน เพื่อการเผยแผ่ที่มีคุณภาพ เหมาะสมกับยุคสมัย ในส่วนของรัฐบาลก็ควรจัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสมและเพียงพอทุก ๆ ปี รวมทั้งมีคณะกรรมการติดตามประเมินผลตามนโยบายนี้ทุก 6 เดือน

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

มหาเถรสมาคม องค์การสงฆ์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากจะมีนโยบายที่ชัดเจนแล้ว ควรปฏิบัติตามนโยบายที่ตั้งไว้ ให้คณะสงฆ์ทุกระดับสืบสานงานตามนโยบาย จัดให้มีโครงการบรรพชาอุปสมบทหนึ่งวัดหนึ่งศาสนทายาท จัดตั้งโรงเรียนเตรียมศาสนทายาท โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรมและสายสามัญ ส่งเสริมการศึกษา วิชาชีพที่เหมาะสมกับสมณะ จัดกิจกรรมการศึกษาสัญจรทั้งในประเทศและต่างประเทศ สนับสนุนจัดตั้งกองทุนการศึกษา กองทุนยุวทูตพระธรรมทูต กองทุนเพื่อเผยแผ่และปฏิบัติธรรม และจัดตั้งกองทุนกิจกรรมพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบ่มเพาะศาสนทายาทรุ่นเยาว์ให้ก้าวไปสู่ศาสนทายาทที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

7.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป นักวิจัยควรศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นสืบต่อไปในอนาคต”

8. บรรณานุกรม

พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต). สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกหน้าเป็นพัฒนา. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2536.

พุทธทาสภิกขุ, ชุมนุมข้อคิดอิสระ, กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิและธรรมสภา, 2544

พระศรีญาณโสภณ (ศุวิทย์ ปิยวิฑูโช). มาร่วมใจกันปลุกรากแก้วศาสนทายาท. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ร่วมธรรม, 2546.

อำนาจ บัวศิริ, ดร. “สถานการณ์พระสงฆ์ไทยน่าเป็นห่วง ผลการวิจัยขี้นิยมบวชน้อยลง, 7 ตุลาคม 2554.

9. คำขอบคุณ

รายงานการวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับคำปรึกษาจากอาจารย์ธเนศ ต่วนชะเอม ที่เมตตาให้คำปรึกษา แนะนำปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาน่วม สัจจิตโต ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยญาณสังวร ที่ได้ให้โอกาส ให้คำแนะนำปรึกษาหารือและเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณพระสังฆาธิการทั้ง 4 ภาค ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มซึ่งเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณพระมหาทองเชิด กตปุญโญ ที่ให้ข้อมูลและให้คำปรึกษา ขออนุโมทนาขอบคุณ ดร.แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม ที่ทุ่มเทเสียสละและให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยเป็นอย่างดี